

Framtid i frihet

*Fem frihetsreformer som en
borgerlig regering måste genomföra*

Förord

I höst går Sverige till val. Bakom oss lämnar vi fyra år med Socialdemokraterna och Miljöpartiet i regering. Lyckligtvis har statsminister Stefan Löfven inte lyckats infria ens en bråkdel av sina vallöften – men efter sig lämnar han ändå ett land som är i betydligt sämre skick än det som han tillträdde. Höjda skatter på 47 miljarder kronor, en välfärd i kris och en rättsstat som inte förmår leverera grundläggande trygghet åt sina medborgare är bara några av mandatperiodens konsekvenser. De kontinuerliga hoten om inskränkningar i näringsfriheten, som i termer av socialisering står i paritet med hoten om löntagarfonder på 1970-talet, och den direkta fara för rikets säkerhet som regeringen har utgjort, är två andra.

Det svenska samhällskontraktet har under lång tid försvagats, för att i dag sakna all form av legitimitet. Staten tilltvingar sig i dag mer än hälften av vår inkomst i skatt utan att lyckas tillhandahålla ens de mest grundläggande av tjänster som den påstår sig erbjuda i utbyte.

Den senaste mandatperioden innebär också fyra förlorade år för borgerligheten – under vilka man har underlåtit att ta sig an den viktigaste uppgiften för en opposition, villkorslöst lämnat över makten till socialdemokratin och allvarligt skadat förtroendet för svensk höger. Miljarderna i skattehöjningar är inte bara socialdemokratins missgrepp, utan även borgerlighetens misslyckande. Under alldeles för lång tid präglades de fyra borgerliga partiernas politiska samtal av

taktik, spelteori och kommunikation snarare än värderingar, ideologi och sakpolitik.

Den offentliga delen av det svenska samhället är sedan länge ytterst präglad av socialdemokratin – och i det bär borgerligheten en skuld. De borgerliga partierna har många gånger i historien visserligen varit bra på att högljutt kritisera socialiseringsförslagen. Till syvende och sist har striden dock stått om procentsatser och detaljer gällande huvudsakligen socialdemokratiska reformer. Man har ofta hävdad en linje av ”inte riktigt så långt” – utan att faktiskt motarbeta expansionen som sådan.

Nu är dock tid att blicka framåt snarare än att fastna i det förgångna. Borgerligheten måste bjuda de socialistiska idéerna aktivt motstånd och samtidigt formulera och presentera sin egen vision för ett bättre och friare Sverige. Vägen framåt är utstakad av såväl den liberala samhällsordningen, med marknadsekonomi, försvar av människans rättigheter och skydd av de olika samhälleliga sfärerna, som den konservativa historiemedvetenheten, värnandet av den västerländska civilisationen och dygder som personligt ansvar, bildning och hederlighet.

Moderaterna har ånyo tagit på sig ansvaret att leda de borgerliga partierna framåt. Under det gångna året har flera viktiga positionsförflyttningar gjorts i rätt riktning. Försvarssatsningarna, bidragstaket och grundlagsreformerna är tre exempel. På flera punkter stämmer dock den faktiskt föreslagna politiken inte överens med den uttalade

ambitionen – och vi vet av erfarenhet att det tenderar att gälla i ännu högre grad i regeringsställning.

Med denna rapport vill Fria Moderata Studentförbundets presidium presentera fem reformer som vi menar kommer att vara helt nödvändiga att genomföra för en borgerlig regering som vill göra anspråk på att föra en liberal och konservativ politik. Det är till stor del reformer som hade kunnat genomföras och borde ha genomförts av den senaste borgerliga regeringen – men som av olika anledningar aldrig blev av.

Med en socialdemokrati i fritt fall och ett nytt politiskt landskap att verka i finns det ånyo riktiga möjligheter för borgerligheten att vinna stöd för ett alternativt samhällsbygge – en offensiv för en liberalisering av det svenska samhället.

Fria Moderata Studentförbundets presidium

Visby, juli 2018

Avskaffa värnskatten

Kampen mot de höga marginalskatterna i Sverige har länge varit en moderat paradgren – och det finns få frihetsfrågor som är av samma vikt som den ekonomiska. Rätten till självägande och därav även till det som man själv skapar är grunden för alla frihetsrättigheter. Varje form av beskattning är i någon mån en inskränkning av den rätten. De pengar som vi tjänar står i relation till våra arbetade timmar – i grunden handlar frågan om skatten även om tid. När politiker genom skattsedeln tar beslag på hälften av det som vi tjänar gör de anspråk på hälften av våra arbetade timmar.

Det som kallades för *århundradets skattereform* beskrevs från av Socialdemokraterna och Folkpartiet som en skattesänkning – fastän det totala skattetrycket höjdes med reformen. I utredningen om reformen reserverade sig Moderaterna mot principen om ”hälften kvar” och förespråkade i stället en högsta marginalskatt på 40 procent.¹ Det är svårt att överskatta vikten av att Moderaterna genom historien har förespråkade lägre skatter än övriga partier i syfte att driva skattepolitiken i rätt riktning. Om goda moderata krafter inte hade gjort sitt yttersta för att vara de främsta förkämparna för sänkt skatt, hade trycket att alls sänka någon skatt i svensk politik knappast funnits.

¹ SOU 1989:38, *Det nya skatteförslaget. Sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden.*

Ulf Adelsohn har beskrivit värnskatten som ”den mest utpräglade reminiscensen av socialdemokratisk högskattepolitik”.² Sverige har världens högsta marginalskatt. En borgerlighet som på riktigt vill förändra Sverige får inte räddas att utmana hur skatter och bidrag styr människors liv – den socialdemokratiska idén om att koppla medborgaren till staten snarare än skapa incitament till egenförsörjning med den frihet det innebär.

Värnskatten är det högsta steget i Sveriges marginalskattetrappa, i vilken statens inskränkning av människors frihet och ägande ökar i magnitud vartefter människan skapar större rikedomar. Finanskrisen på 1990-talet utnyttjades som skäl för att bryta med skattereformens princip om ”hälften kvar” bara några år efter dess införande. I stället infördes år 1995 en ännu högre skattesats på högre inkomster i syfte att tillfälligt öka statens inkomster. Sedan dess har denna motiverats med fördelningspolitiska syften för att blidka en vänster som instinktivt alltid vill höja skatten för ”de rika”. Samtidigt har värnskatten gång på gång visat sig innebära förlust – inte vinst – för statskassan. Värnskatten gör såväl den enskilde som hela samhället fattigare.

Moderaterna gick år 2006 till val på att avskaffa värnskatten. Även vid valet år 2010 konstaterade man i sitt valmanifest att skatten skadade den ekonomiska tillväxten. På dessa grunder förespråkade man även i

² Ulf Adelsohn, *Med liv och lust* (Stockholm: Nordstedts, 2017), s. 364.

handlingsprogrammet från år 2007 att värnskatten skulle avskaffas.³ Någoting hände dock på vägen – och under Alliansens åtta regeringsår sjönk ambitionsnivån. År 2014 var frågan inte längre aktuell för Moderaterna. Till valet i år, 2018, har partiet förtjänstfullt återtagit många tidlösa positioner för en frihetlig reformagenda. Men modet att utmana vänsterns narrativ om den höga skatten ”för välfärd och jämlikhet” saknas ännu.

Moderaternas partiledare Ulf Kristersson menade inför årets val att ”marginalskatten måste ned och allt över 50 procent kommer att vara ett problem”. Bara ett par månader senare uppdaterade finansministerkandidat Elisabeth Svantesson partiets linje med att man ”inte har några sådana förslag nu”. Om Moderaterna på riktigt skall vara partiet *att lita på* är ett avskaffande av värnskatten helt nödvändigt. Det är en självfinansierande skattesänkning tillika en reform med liten politisk insats och enorm betydelse för ekonomisk frihet. Det skulle öka tillväxt och produktivitet i samhället – men också betyda mycket för den enskilde.

³ Moderata samlingspartiet. *Moderaternas handlingsprogram. Vår tids arbetarparti* (Stockholm: Moderata samlingspartiet, 2007), s. 33.

Inför proportionalitet vid fackliga stridsåtgärder

Saltsjöbadsavtalet skrevs under av LO och SAF år 1938. Det nya avtalet fastslog då normen att arbetsmarknadens parter utan statens inblandning bestämmer över lönebildning och andra arbetslivsfrågor. Avtalet gäller än i dag – men spelreglerna har kraftigt förändrats till arbetsgivarens nackdel.

Grunden för svensk avtalsrätt är avtalsfriheten. Det är en helt fundamental princip att fria individer och organisationer fritt får utforma och ingå avtal med varandra – till exempel vad gäller anställningsavtal eller avtal mellan arbetsgivarorganisationer och fackföreningar.

Sedan 1970-talet har socialdemokratiska regeringar kontinuerligt adderat nya lagar till arbetsrätten som i mer eller mindre grad av detalj inskränker avtalsfriheten genom statligt tvång. Lagen om anställningsskydd (LAS), medbestämmandelagen (MBL) och förtroendemannalagen är tre exempel på lagar som kraftigt har minskat företagets rätt att bestämma över sin verksamhet. Lagen om anställningsskydd är den mest inskränkande av dessa, och innehåller bland annat strikta regler om hur och när en uppsägning får ske samt i vilken ordning.

Lagen utformades år 1974 för att lösa problem som ansågs finnas på 1960-talets arbetsmarknad – när svensk industri hade en miljon anställda. Det är en arbetsmarknad som knappt existerar längre. I dag finns de flesta jobb hos små och medelstora företag.

Lagen om anställningsskydd gör det riskabelt för företag att anställa – ty om en nyanställd inte lever upp till förväntningarna är det väldigt svårt att avsluta anställningen. Lyckligtvis är Alliansen enig om att lagen måste reformeras – men även med det kommer stora problem att kvarstå i svensk arbetsrätt, däribland fackförbundens möjligheter till olika stridsåtgärder som blockader, strejker och sympatiåtgärder.

Vad kan göras för att minska fackförbundens orättvisa maktövertag? Långsiktigt vore det önskvärt att ta ett steg tillbaka vad gäller samtliga av dessa lagar, för att i stället låta avtalsfriheten råda. Kortsiktigt – under en borgerlig regerings första mandatperiod – vore ett nödvändigt steg dock att först införa en lagstadgad proportionalitetsprincip vid stridsåtgärder för att balansera fackförbundens makt gentemot företagen. De medel som fackförbunden använder måste stå i proportion och relation till målet. Syftet med stridsåtgärder kan inte vara att krossa fria företag.

Salladsbaren Wild 'n Fresh i Göteborg och caféet Paus Bagarstuga i Västerhaninge är två av många exempel på hur fackförbundens makt använts på ett oproportionerligt och ohederligt sätt. I december år 2006 försattes salladsbaren i blockad av Hotell- och restaurangfacket då ägaren inte ville skriva på ett kollektivavtal. Ägaren hade initialt varit positivt inställd till kollektivavtalet. Men efter att ha talat med sina anställda bestämde hon sig för att inte underteckna. Kollektivavtalet erbjöd nämligen sämre löner än de anställdas befintliga och reglerade obekväma arbetstid och helgarbete, vilket inte berörde hennes verksamhet. Det uppenbarades alltså att de anställda inte hade några dåliga villkor, men facket vägrade ändå att ge upp. Händelseförloppet vid

bagarstugan var likartat.⁴ I en intervju med Företagarna berättade ägaren av verksamheten det följande om halvåret i blockad:

Vi följer avtalsenliga löner och har dessutom ett bonussystem som innebär att personalen får ett lönepåslag om vi en dag slår försäljningen jämfört med samma dag förra året. Våra anställda är nöjda och visade oss ett enormt stöd redan från start. Vi hade ett möte där jag frågade: Vad vill ni? Om de hade begärt kollektivavtal hade vi varit i en annan sits. Då hade jag utan tvekan skrivit på.

Att komma på morgonen och mötas av strejkvakter som säger att man har ett skitföretag känns i kroppen. Som personer har vi tagit mycket stryk av den här processen, även om rörelsen och försäljningen gått bra. Vi orkar inte mer just nu, vi behöver vila. Men vi ser det ändå som en seger att vi inte skrev på.⁵

I båda fall var de anställda i fråga nöjda med sina arbetsvillkor – i båda fall blev företagen tvungna att avsluta sin verksamhet efter det att pressen från facken blev för stor. Det är uppenbart att fackförbundens primära drivkraft i många fall inte är att de anställda i fråga skall ha det så bra som möjligt, utan att så många som möjligt skall kollektivanslutas – med alla tillgängliga medel.

⁴ Mannheimer Swartling Advokatbyrå, ”PM: Wild ’n Fresh - jämförelse av anställningsvillkor” (Göteborg: Mannheimer Swartling Advokatbyrå, 2006).

⁵ Företagarna, ”Livet efter fajten med facket”, *Företagaren*, 2016-06-15.

Situationer likt dessa, med stora kostnader i såväl ekonomiska som mänskliga termer, skulle kunna förhindras med en proportionalitetsprincip som sätter gränser för acceptabla stridsåtgärder från fackens sida. Målet måste vara att en arbetsplats med goda arbetsförhållanden inte skall kunna sättas i konkurs bara för att arbetsgivaren inte har valt att teckna kollektivavtal.

Moderaterna har slutat att vara en bromskloss gällande förändringar av arbetsrätten. I dag råder konsensus inom Alliansen om att förändra turordningsreglerna för att fokusera snarare på kompetens än anställningstid. Partiets ekonomisk-politiska talesperson Elisabeth Svantesson har dessutom uttryckt en vilja att införa en proportionalitetsprincip för sympatiåtgärder. Det skulle innebära ett krav på koppling till eller intressegemenskap med den ursprungliga konflikten.⁶ Förslaget har dock två stora svagheter: Det innehåller inget skydd för företag som trakasseras av facken i de direkta konflikterna, och trots goda intentioner lämnar det ett stort utrymme för sympatiåtgärder.

Ett företag som har anställningsavtal med sina anställda bör rimligen inte behöva lida skada för att andra företag inte behandlar sina anställda väl eller har svårt att komma överens i fackliga förhandlingar. Det gäller oavsett vilken form av koppling eller intressegemenskap som finns. Arbetsvägrande sympatiåtgärder borde därför i dessa fall

⁶ Elisabeth Svantesson, ”Begränsa konflikträtten i vissa situationer”, *Expressen*, 2017-09-12.

räknas som ett oproportionerligt förfarande och som ett grovt avtalsbrott gentemot det frivilligt tecknade anställningsavtalet – och därav innebära möjlighet att avskeda den anställda som ägnar sig åt exempelvis sympatistrejk. I Storbritannien är sympatiåtgärder som syftar till arbetsnedläggelse i nästan alla fall oskyddade.⁷ Det är en rimlig målbild även för Sverige.

En proportionalitetsprincip om att fackens medel måste motsvara målet, och att sympatiåtgärder som negativt påverkar en utomstående arbetsgivare därför innebär avtalsbrott, hade tillsammans med Alliansen vilja att förändra turordningsreglerna i lagen om anställningsskydd inneburit en bättre, friare och mer företagsvänlig arbetsmarknad.

⁷ Reinhold Fahlbeck, ”Svenska sympatiåtgärder i internationellt perspektiv” (Stockholm: Ratio, 2006).

Avreglera bostadsmarknaden

Sverige har en drygt hundraårig historia av reglerade hyror. Denna har sin början i första världskriget. Efter krigsutbrottet införde många länder hyresreglering. I Sverige skedde det år 1917. Regleringen avskaffades sedan år 1923, men i samband med andra världskriget infördes en ny reglering år 1942.

Intentionen var att även den senare hyresregleringen skulle vara tidsbegränsad – men så blev inte fallet. Lagen fanns kvar ända in på 1970-talet. Då ersattes den i omgångar av ett nytt hyressättningsystem med tre samverkande delar – varav två fortfarande gäller till fullo: bruksvärdessystemet och de kollektiva förhandlingarna.

Bruksvärdessystemets grundprincip är att likvärdiga lägenheter skall ha likvärdiga hyror. Bruksvärdet bestäms av faktorer som boyta, modernitet, planlösning, läge i huset och ljudisolering. Hyresgästernas egna värderingar, behov eller betalningsvilja får däremot inte vägas in. I bedömningen bortser man även från när huset är byggt och vilka produktions-, drifts- och förvaltningskostnader som fastigheten har och har haft.

Det kollektiva förhandlingssystemet innebär att hyror bestämms i lokala förhandlingar mellan hyresvärd och hyresgästorganisation. Huruvida den enskilde hyresgästen är medlem i den förhandlande organisationen spelar ingen roll. Direkta överenskommelser mellan hyresvärd och hyresgäst är tillåtna – men kräver att man inte har förhandlingsordning och förekommer sällan.

Hyressättningssystemet försvaras inte sällan med påståendet att rätten att bo skulle hotas av hyreshöjningar. De artificiellt låga hyrorna är dock bara den effekt som man ser – vid sidan av den effekt som man inte ser, nämligen bostadsbristen. I de allra flesta svenska städer är det svårt att hitta en hyreslägenhet. I Stockholm är det närmast omöjligt – om man inte vill hyra i andra eller tredje hand, har stått tiotals år i kö, har goda kontakter eller betalar hundratusentals kronor i svarta pengar.

Boverket publicerade år 2013 en rapport som konstaterade att det bara till en mindre del är själva bostadsbyggandet som utgör anledning till bostadsbristen – i stället är det den ineffektiva användningen av det existerande beståndet som bidrar till snedfördelningen på marknaden och att människor stängs ute.

Den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD granskar återkommande de europeiska storstädernas utveckling och förutsättningar. Den har flera gånger lyft fram den svenska hyresregleringen som ett strukturellt problem som förvärrar situationen på Stockholms bostadsmarknad. Enligt OECD har Sveriges hyressättningssystem medfört segregation, lågt bostadsbyggande och dålig konkurrens i byggbranschen. Det är som nationalekonomen och opinionsbildaren Sven Rydenfelt konstaterade: Det finns inget socialt i den sociala bostadspolitikerna.

Fastän en nästan enig forskarkår menar att den sortens hyresreglering som Sverige har är förödande för ett lands bostadsförsörjning, vågar få politiker försöka förändra systemet. Detta gäller dessvärre även Moderaterna, som på sin senaste arbetsstämma i oktober år 2017 inte

hade mod nog att gå längre än ett beslut om att verka för en block-överskridande överenskommelse och för en ansvarsfull infasning av ett nytt och mindre reglerat hyressättningssystem i hela beståndet.

Det duger inte. Hyressättningssystemet med bruksvärdessystemet och de kollektiva förhandlingarna måste avskaffas till förmån för fri hyressättning. Endast när utbud tillåts möta efterfrågan kommer bostäderna att räcka till. Bostadsmarknaden behöver marknadsekonomi.

Reformera det kommunala utjämningsystemet

Friheten att bestämma över sina egna resurser – och det som följer av den friheten – är helt nödvändig för en hållbar förvaltning av ändliga resurser. Den tidigare moderatledaren Jarl Hjalmarsons idé om ägardemokratien byggde just på den tanken: att ägandets fostrande kraft till ansvarstagande och samhällsdeltagande skulle bli konsekvensen av att människor får leva i frihet.

Principen om att var man har ansvar över sina resurser är tillämpbar inte bara på individ- eller gruppnivå – utan även på kommunal nivå. Dagens system av kommunal utjämnings har utifrån den tanken stora problem. Likt höga skatter och höga bidrag för individer skapar systemet incitament för ansvarslöshet.

Det kommunala utjämningsystemet skapades för att fördela pengar och skapa likvärdiga ekonomiska förutsättningar för alla kommuner och landsting i landet att kunna tillhandahålla sina invånare likvärdig service – oberoende av kommuninvånarnas inkomster och andra strukturella förhållanden.

Tanken var att kommuner och landsting som har svårt att anskaffa tillräckliga intäkter genom kommun- och landstingsskatten och därför inte har råd att finansiera god välfärd skall kompenseras – dels av staten, dels av andra kommuner och landsting som har mer gynnsamt skatteunderlag.

I dag omfattar systemet ungefär 100 miljarder kronor och finansieras huvudsakligen genom statliga anslag. En del av bidragen kommer dock från omfördelning av skattekrönor mellan kommuner och landsting. Systemet är indelat i fem olika, och olika stora, delar: inkomstutjämning, kostnadsutjämning, strukturbidrag, införandebidrag och regleringsbidrag respektive regleringsavgift. Inkomstutjämningen är den viktigaste och den största. Den är också den mest problematiska.

Inkomstutjämningen fördelar pengar från kommuner och landsting som har bättre medelskattkraft till kommuner och landsting som har sämre. Medelskattkraften är genomsnittlig beskattningsbar inkomst i en kommun eller ett landsting. Systemet subventionerar alla de kommuner och landsting som har en genomsnittlig beskattningsbar inkomst lägre än 115 procent av rikssnittet. De som har mer än 115 procent av rikssnittet betalar till systemet. År 2017 var den genomsnittliga skattebasen i landet cirka 220 000 kronor per person. Ett tiotal kommuner och ett landsting betalar för resten av Sveriges kommuner och landsting respektive regioner.

Det kommunala utjämningssystemet i allmänhet och inkomstutjämningen i synnerhet har stora problem – utifrån hur systemet är utformat och vilka incitament det skapar och utifrån ett rättviseperspektiv. Det belönar inte god ekonomisk hushållning – utan skapar incitament att inte ha ordning på de offentliga finanserna. Kommuner och landsting som inte skapar gynnsamma förutsättningar för tillväxt, en bra medelskattkraft och höga kommunskatteintäkter får bidrag från systemet för att få budgeten att gå ihop.

Det är också orättfärdigt. När systemet skapades menade man troligtvis att rättvisa innebär att alla kommuner och landsting har ungefär lika mycket pengar per invånare. Då är det nödvändigt att fördela invånarnas skattepengar. Men ett rättvist system är snarare att de kommuner och landsting som har ordning och reda i ekonomin – och som inte slösar skattepengar – inte bestraffas genom att tvingas överlämna sitt överskott. Det är likt i alla andra situationer: Det skall löna sig hålla och prioritera vissa satsningar framför andra. Det får inte löna sig att lova mer än vad man kan leverera.

Det kommunala utjämningsystemet behöver reformeras. På lång sikt behöver det avvecklas. På kort sikt bör en förändring i inkomstutjämnningen prioriteras – för att systemet skall utjämna efter kommunernas förutsättningar snarare än utfall. Moderaterna och Alliansen har hittills inte vågat utmana tanken på dagens mycket omfattande utjämningsystem. Efter årets val bör en sådan reform finnas på den borgerliga agendan.

I rapporten *Kommunalråd utan ansvar* från år 2016 föreslår Karreskog och Kupersmidt en reform av utjämningsystemet med utgångspunkt i just detta: att utjämnningen skall baseras på förutsättningar snarare än utfall.⁸ De visar att 84 procent av skillnaden i genomsnittsinkomster mellan kommunerna kan förklaras av strukturella faktorer som utbild-

⁸ Gustav Karreskog och Isak Trygg Kupersmidt, *Kommunalråd utan ansvar. Hur statens utjämningsystem befriar kommunerna från 95 procent av jobbet* (Stockholm: Timbro, 2016).

ningsnivå, ålderssammansättning och andel utlandsfödda. Dessa faktorer är svåra för kommuner att påverka. Om utjämningen baserades på dessa faktorer i stället för på utfallet av den genomsnittliga beskattningsbara inkomsten skulle 84 procent av utjämningen kvarstå samtidigt som kommunerna och landstingen skulle få större incitament att hushålla med skattebetalarnas pengar. Det skulle dessutom vara mer rättvist – och ett första steg mot att avveckla det kommunala utjämningsystemet. Ansvar för resurser bör – i enlighet med Jarl Hjalmarsons idé om ägardemokrati – alltid hållas närmast möjligt den enskilde.

Avskaffa alkoholmonopolet

Sverige har en lång historia av regleringar och begränsningar av alkohol. Redan under 1800-talet togs de första stegen mot ett statligt alkoholmonopol när initiativ togs till införandet av mindre, lokala monopol. Tillsammans utgjorde de ett decentraliserat system med syfte att begränsa alkoholkonsumtionen ”i sedlighetens intresse”.

Vid första världskrigets utbrott år 1914 ransonerade staten kraftigt tillgången på alkoholhaltiga drycker. Det ledde till den första landsomfattande och centraliserade reformen inom alkoholpolitiken i form av motbokssystemet. Varje invånare som önskade köpa alkohol var begränsad till en ranson som var tvungen att sökas från staten. Ransonen bestämdes utifrån inkomst, kön, förmögenhet och samhällsposition. Olika samhällsklasser ansågs av myndigheterna röra sig i olika *sprit-behovsmiljöer*. Det godtyckliga kategoriserandet ledde bland annat till att färre än en av tio kvinnor beviljades en egen motbok.

I Systembolagets centralregister registrerades även andra uppgifter och noteringar om enskilda individer – bland annat uppgifter om huruvida personen i fråga hade fått socialhjälp, hade varit intagen på alkoholistanstalt eller ”avvek socialt” på annat sätt. Registret var öppet även för andra myndigheter, som Polisen. Ransoneringen av alkohol användes således för att i detalj såväl övervaka som kontrollera medborgarnas liv.

År 1955 centraliserades alkoholförsäljningen över hela landet i politikernas anda att ”värna folkhälsan”. Alla lokala alkoholförsäljningsmonopol uppgick i ett enda rikstäckande och statligt ägt bolag: Systembolaget. I samband med detta avskaffades motboken och ransoneringen upphörde.

De senaste tjugo åren har alkoholmarknaden i Sverige gradvis liberaliserats. Monopolen på import, export och tillverkning är avskaffade. Systembolagets monopol på att sälja alkohol till svenska restauranger är likaledes avskaffat. Återstår gör endast monopolet på alkoholförsäljning i butik.

Varför skall just denna inskränkning av den enskildes frihet och marknadsekonomin bestå? Nästan alltid motiveras monopolet primärt med omsorg för den enskilda människans egna hälsa och kollektivets folkhälsa. Systembolaget hävdar i en egenproducerad kampanj att en avreglering av alkoholmonopolet skulle leda till 2 000 fler dödsfall till följd av ökad tillgänglighet. Det finns dock inte mycket stöd för det påståendet.

Totalkonsumtionen av alkohol ökade efter EU-inträdet – från omkring 8 liter per person och år 1996 till 10,5 liter per person och år 2004. Efter det har konsumtionen sjunkit till 9,4 liter per person och år, trots liberaliseringar av marknaden. Att något avgörande samband mellan

ökad tillgänglighet och ökade alkoholrelaterade skador och dödsfall skulle existera framstår som osannolikt.⁹

Vanliga argument rör även service och utbud. Faktoiden om att Systembolaget skulle bidra med ett särskilt stort utbud och en särskilt god service i form av välutbildad personal är sedan länge etablerad i debatten. Ute i den fria världen råder det dock ingen brist på välsorterade butiker med kunnig personal. I åtminstone tio europeiska länder finns butiker med större utbud än vad som erbjuds i Systembolagets mest välsorterade butiker.

Det är sköra människor som kommer att luras att dricka mer och det är verkligen inte bra för folkhälsan.¹⁰

Detta skrev Eva Franchell nyligen på *Aftonbladets* ledarsida i fråga om gårdsförsäljning av alkohol. Enligt Franchell var dagen för omröstningen i riksdagen en dag när ”spritlobbyn vann och folkhälsan förlorade”. Det vittnar om en minst sagt konspiratorisk syn på alkoholpolitiken och om en paternalistisk människosyn. Till sådana synsätt måste borgerligheten utgöra ett frihetligt alternativ. Att stat och politiker betraktar vissa val som mindre önskvärda får inte vara en anledning till att inskränka individens grundläggande handlingsfrihet. Det

⁹ Jacob Lundberg, *Tänk på procenten: Systembolagets ogrundade kampanj*, Timbro briefing paper, nr 7 (Stockholm: Timbro, 2016).

¹⁰ Eva Franchell, ”Det här blir slutet för systembolaget”, *Aftonbladet*, 2018-06-03.

finns helt enkelt saker som vuxna människor måste få bestämma över själva. Staten finns till för medborgarna – inte tvärtom.

Det är också en fråga om anständighet. Sverige gör anspråk på att vara, och är på många sätt, ett modernt och civiliserat samhälle. Ett sådant samhälle hör inte statliga monopol till. I vilka andra liknande länder går det inte att köpa en flaska vin mellan klockan 15.00 en lördag och klockan 10.00 en måndag? Under borgerlighetens senaste åtta regeringsår avskaffades flera monopol. Det är reformer som har gjort Sverige friare och mer civiliserat och som har förenklat många människors vardag. I EU är det snart bara Sverige som har alkoholmonopolet kvar. Det är på tiden att svenskarna får samma frihet som andra européer.

Källförteckning

- Adelsohn, Ulf. *Med liv och lust*. Stockholm: Norstedts, 2014.
- Fahlbeck, Reinhold. ”Svenska sympatiåtgärder i internationellt perspektiv”. Stockholm: Ratio, 2006. <http://ratio.se/app/uploads/2014/11/svenska-sympatiatgarder.pdf> (hämtad 2018-06-10).
- Franchell, Eva. ”Det här blir slutet för systembolaget”. *Aftonbladet*, 2018-06-03. <https://www.aftonbladet.se/ledare/a/6ngxbL/det-har-blir-slutet-for-systembolaget> (hämtad 2018-06-15).
- Företagarna. ”Livet efter fajten med facket”. *Företagaren*, 2016-06-15. <https://www.foretagarna.se/foretagaren/2016/juni/livet-efter-fajten-med-facket/> (hämtad 2018-06-12).
- Karreskog, Gustav, och Isak Trygg Kupersmidt. *Kommunalråd utan ansvar. Hur statens utjämningsystem befriar kommunerna från 95 procent av jobbet*. Stockholm: Timbro, 2016.
- Lundberg, Jacob. *Tänk på procenten: Systembolagets ogrundade kampanj*. Timbro briefing paper, nr 7. Stockholm: Timbro, 2016.
- Mannheimer Swartling Advokatbyrå. ”PM: Wild ’n Fresh - jämförelse av anställningsvillkor”. Göteborg: Mannheimer Swartling Advokatbyrå, 2006. https://web.archive.org/web/20070127061845/http://www.centrumforrattvisa.se:80/images/File/Wildn_fresh_060115.pdf (hämtad 2018-06-12).

Moderata samlingspartiet. *Moderaternas handlingsprogram. Vår tids arbetarparti*. Stockholm: Moderata samlingspartiet, 2007.

SOU 1989:38. *Det nya skatteförslaget. Sammanfattning av skatteutredningarnas betänkande*.

Svantesson, Elisabeth. ”Begränsa konflikträtten i vissa situationer”. *Expressen*, 2017-09-12. <https://www.expressen.se/gt/debatt-gt/begransa-konfliktratten-i-vissa-situationer/> (hämtad 2018-06-12).

Friheten är störst – sänk skatten!

**Fria Moderata
Studentförbundet**

w w w . f m s f . s e